

๑๕๗

พระพรหมประภาส

ว.วินิจัยกุล
เขียน

ทดลองอ่าน

การอ่านดีอย่างไรในชีวิต

คำนำสำนักพิมพ์

ประวัติศาสตร์ไม่ใช่นวนิยาย...

แต่นวนิยายหลายต่อหลายเรื่องกลับนำพาเราให้ก้าวเข้าไปสู่มิติอันน่ามหัศจรรย์ของประวัติศาสตร์ ในคุณค่าความหมายที่ก่อร่างสร้างชาติของเราจนมันคงเป็นปีกแผ่นมาถึงทุกวันนี้

พระพรหมประภาส นวนิยายเรื่องล่าสุดของ ว.วินิจฉัยกุล ศิลปินแห่งชาติ ก็เป็นเช่นเดียวกัน ที่นำพาให้เราได้ย้อนเวลาไปในยุคสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทำให้เราได้เห็นวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนในยุคสมัยที่บ้านเมืองกำลังเปลี่ยนแปลงอย่างก้าวกระโดดเพื่อเตรียมความพร้อมที่จะเผชิญหน้ากับมหาอำนาจตะวันตกที่ค่อย ๆ คืบคลานเข้ามา นั่นทำให้เราเห็นส่วนหนึ่งของพระราชกรณียกิจอันหลากหลายที่จะสร้างความพร้อมให้กับประเทศเพื่อเผชิญหน้ากับภัยดังกล่าว

และหนึ่งในสิ่งสำคัญของความสำเร็จนี้ก็คือ การปฏิรูประบบการศึกษา เช่น ก่อตั้งโรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบเพื่อสร้างบุคลากรสำหรับเข้ารับราชการ สนับสนุนโรงเรียนเอกชนที่ก่อตั้งโดยมิชชันนารี โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ใช้วัดจัดตั้งเป็นโรงเรียน เช่น โรงเรียนวัดมเหยงคณ์พาราม ให้เป็นโรงเรียนหลวงสำหรับราษฎรแห่งแรก ดังพระราชดำริที่ว่า

“หากประชาชนมีความรู้ก็จะเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาชาติ
บ้านเมือง”

เทียน ตัวละครจากพระพรหมประพาฬ จึงเป็นเหมือน
ภาพสะท้อนที่ทำให้เห็นถึงความสำเร็จในพระบรมราชาบายนี้ได้อย่าง
เป็นธรรมชาติ ผ่านความอดทน ความมุ่งมั่น ความกตัญญูรู้คุณ
ในขณะเดียวกันก็ไม่ละทิ้งความเป็นจริงของชีวิตที่มีทั้งสุข ทุกข์
ที่เวียนผ่านเข้ามาราวกับบททดสอบความมุ่งมั่นที่ได้ให้คำมั่นไว้
อย่างเป็นจริง ด้วยรสแห่งคำที่เรียงร้อยอยู่ในนวนิยายเรื่องนี้อย่าง
ครบรส จนยากที่จะวาง

ยามที่เราอ่านหนังสือเล่มนี้จบ ลมคำที่พัดผ่านท้องน้ำเจ้าพระยา
จะไม่ใช่สายลมที่นำพาเพียงความสดชื่นมาสู่เรือนกายอีกต่อไป
แต่จะเป็นสายลมที่ทำให้เราตระหนักรู้ถึงคุณค่าและความหมายของ
ชีวิตบนผืนแผ่นดินอีกด้วย

๑๖๗

ที่มาของเรื่อง

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระปิยมหาราชของปวงชนชาวไทย มีพระราชอัธยาศัยโปรดเสด็จประพาสไปยังที่ไกล ๆ จากเมืองหลวงตั้งแต่เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติมา ทั้งนี้ เสด็จประพาสแทบทุกปี โดยเสด็จไปตามหัวเมืองน้อยใหญ่ในพระราชอาณาเขตบ้าง เสด็จไปถึงต่างประเทศบ้าง ได้เคยเสด็จตามมณฑลหัวเมืองในพระราชอาณาเขตทั่วทุกมณฑล เว้นแต่มณฑลภาคพายัพ มณฑลเพชรบูรณ์ มณฑลอุดร แลมณฑลอิสานเท่านั้น ด้วยเมื่อในรัชกาลที่ ๕ ทางคมนาคมถึงมณฑลเหล่านั้นจะไปยังกันดารนัก เปลืองเวลาแลลำบากแก่ผู้อื่น จึงรออนุญาตเสด็จจนตลอดรัชกาล

ในการเสด็จประพาสหัวเมืองใหญ่ในสยาม บางคราวก็เสด็จไปเพื่อทรงตรวจจัดการปกครอง ทางกรบ้านเมืองจัดการรับเสด็จเป็นทางราชการ บางคราวก็เสด็จไปเพื่อสำราญพระราชอิริยาบถ ไม่โปรดให้จัดการรับเสด็จเป็นทางราชการ หากเสด็จอย่างสามัญชนอย่างเงียบ ๆ สุดแต่พอพระราชหฤทัยที่จะประทับที่ไหนก็ประทับที่นั่น

บางทีก็ทรงเรือเล็กหรือเสด็จโดยสารรถไฟไปมิให้ใครรู้จักพระองค์

ในเมื่อพระเจ้าอยู่หัวทรงพบปะใกล้ชิดกับราษฎรอย่างสามัญชนด้วยกัน ทำให้ทรงทราบถึงความเป็นอยู่ของพวกเขาทิ้งด้านทุกข์และสุข ตลอดจนปัญหาใหญ่ๆน้อยๆทั้งหลายของราษฎร ก็ทรงทราบด้วยพระองค์เอง ทำให้สามารถแก้ไขได้ถูกต้อง นำไปสู่ความร่มเย็นเป็นสุขในชีวิตของปวงชน

เนื้อเรื่องและตัวละครในนวนิยายเรื่องนี้ล้วนเป็นเรื่องสมมุติ แต่มีพื้นฐานบนเรื่องจริงจากการเสด็จประพาสต้นที่พระเจ้าอยู่หัวทรงเยี่ยมเยียนราษฎรโดยไม่เปิดเผยพระองค์ว่าเป็นใคร นับเป็นพระมหากรุณาธิคุณอันหาที่สิ้นสุดมิได้

ว.วินิจฉัยกุล

“นิมิตต์ สาธุรูปานํ กตญญุกตเวทิตา”

“ความกตัญญูกตเวทิตี
เป็นเครื่องหมายของคนดี”

อำเภอเสนาน้อย มณฑลกรุงเก่า
พุทธศักราช ๒๔๔๑
ในรัชกาลที่ ๕

เรือแม่ปะ หรือบางคนเรียกว่าเรือหางแมงป่อง เพราะท้ายเรืองอน
สูงขึ้นดังหางของเจ้าสัตว์ชนิดนั้น เบนหัวออกจากศาลาท่าน้ำพระราชวัง
บางปะอิน ตัดกระแสแม่น้ำเจ้าพระยาไปยังฝั่งตรงข้าม มีเรือประทุน
อีกลำหนึ่งแจวตามไปติดๆ

เรือทั้งสองลำแจวไปเอื่อยๆ ผ่านบ้านเรือนและแพริมน้ำของ
ชาวบ้าน หลังคาเรือช่วยบดบังแสงแดดยามเช้ามิให้กระทบคนในเรือ
หน้าต่างเรือมีม่านกันอยู่ทุกช่อง แม้ว่ารูดไปรวมไว้ด้านข้างเพื่อให้
คนในเรือมองทิวทัศน์ได้สะดวก แต่ก็ยากที่เรือต่างๆ ซึ่งสัญจรสวนทาง
ไปมาจะมองเห็นภายในเรือได้ถนัด

ภายใต้ประทุนเรือตั้งตั่งเตี้ยๆ ตัวหนึ่ง มีชายหนึ่งอยู่บนตั่ง
เพียงผู้เดียว ส่วนชายคนอื่นๆ ในเรือล้วนแต่นั่งอยู่บนเสื่อที่ปูทับ
ไม้กระดานพื้นเรือ ทั้งด้านหน้าและด้านหลัง ในอิริยาบถนั่งพับเพียบ
บ้าง นั่งกึ่งหมอบบ้าง

หนึ่งในชายผู้หนึ่งกึ่งหมอบเป็นชายร่างสันหัด ้วยลีลิบกลางๆ ดวงหน้าคมคายมีรอยยิ้มละไมอยู่เสมอ บอกความใจเย็นและอารมณ์ดี เขาเป็นคนที่ชายบนตั่งเรียกว่า ‘เจ้ารอด’ แต่คนอื่นๆ ในเรือเรียกเขาอย่างคุ้นเคยว่า ‘เจ้าคุณรอด’ ไม่มีใครเรียกราชทินนามจริงว่า “พระยาราชาภุษา”

ทุกคนรู้ว่าพระยาราชาภุษา แม้มไม่ใช่เจ้าพระยานาหมีนหรือเสนาบดี แต่ก็มีโอกาสใกล้ชิดเบื้องพระยุคลบาทยิ่งกว่าขุนนางหลายท่านที่ยศศักดิ์สูงกว่าเขาเสียอีก

พระยาราชาภุษาเป็นมหาดเล็กข้าหลวงเดิมในพระเจ้าอยู่หัว รัชชูปถัมภ์เบื้องพระยุคลบาทใกล้ชิดมาตั้งแต่แผ่นดินก่อน หน้าที่ของเขาคือดูแลรับผิดชอบเครื่องทรงทุกอย่าง ตั้งแต่พระภูษาลำลองไปจนถึงฉลองพระองค์เต็มยศ รวมถึงพระมาลา ถุงพระบาทและรองพระบาท ไม่ว่าจะเป็นเครื่องทรงอย่างทางการหรือส่วนพระองค์ ล้วนอยู่ในการดูแลจัดแจงให้เรียบร้อยเสร็จสรรพก่อนส่งเข้าไปถวายพระมเหสีเทวี พระองค์ใดพระองค์หนึ่ง หรือเจ้าจอมท่านใดท่านหนึ่ง ที่รับหน้าที่ถวายงานแต่งพระองค์ในแต่ละวัน

เมื่อเสด็จแปรพระราชฐานมาที่บางปะอิน พระยาราชาภุษามีหน้าที่ตามเสด็จมาด้วยทุกครั้ง ดูแลจัดหาเครื่องทรงลำลองแบบชาวเมืองกรุงเทพฯ ในเวลาที่เสด็จประทับพักผ่อนพระอิริยาบถ หรือเสด็จออกจากพระราชวังอย่างเงียบๆ เพื่อไปทอดพระเนตรบ้านช่องความเป็นอยู่ของชาวบ้านโดยไม่ให้ใครรู้

วันนี้ก็เช่นกัน พระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกจากพระราชวังโดยมีผู้ติดตามไม่กี่คน เรือลำหน้ามีพระเจ้าห้องยาเธอตามเสด็จ ๒ พระองค์ ผู้ว่าราชการมณฑลกรุงเก่า และข้าราชการบริพารใกล้ชิดอีก ๒ - ๓ คน

เรือลำหลังเป็นเรือเครื่องและมหาดเล็กตามเสด็จ

ครั้งนี้ตั้งพระทัยจะเสด็จไกล ๆ ไปตามอำเภอรอบ ๆ บางปะอิน เรือจึงมุ่งเข้าคลองสีฎุ ไปสู่อำเภอเสนาน้อยซึ่งยังไม่เคยเสด็จมาก่อน

พระยาราษฎรฯมองออกไปนอกหน้าต่าง มองเห็นเรือนแพ และบ้านเรือนบนฝั่งน้ำดูอุ่นหนาฝ้าคัง บนฝั่งคือสวนผลไม้เขียวสด หนาทึบ ดูเย็นตาอยู่ในแสงแดดแจ่มจ้า ลมแม่น้ำพัดเข้ามาในเรือ หอบกลิ่นอายของน้ำใสเย็นเข้ามาปะปน ให้ความรู้สึกสดชื่นสบายใจ

เรือแล่นเข้าไปตามลำคลองสีฎุ บ้านเรือนเริ่มบางตาลงบ้าง แต่ก็มิให้เห็นสองฟากฝั่งไม่ขาดระยะ ไม้ผลอย่างมะพร้าวและหมาก ขึ้นอยู่ดกต้นเช่นเดียวกับดงกล้วยที่ล้อมรอบอยู่ทุกบ้าน

คลองสีฎุนี้กว้าง เพราะเป็นส่วนหนึ่งของแม่น้ำใหญ่ ดินสองฟากฝั่งเป็นดินอุดมสมบูรณ์ ปลูกพืชพันธุ์ใด ๆ ก็งอกงาม คนที่อยู่ริมคลองจึงเป็นชาวสวนฐานะดี บ้านแต่ละหลังจึงสร้างค่อนข้างใหญ่ ปลูกเป็นเรือนหมู่บ้าง เรือนเดี่ยวบ้าง

แสงตะวันเริ่มแจ่มขึ้น เมื่อเรือแล่นมาถึงหน้าบ้านหลังหนึ่ง เป็นเรือนหมู่สามหลัง สร้างมั่นคงเป็นหลักเป็นฐาน มีโรงเก็บของรูปยาวอยู่ ๒ โรงริมน้ำ

ทำน้ำสร้างไว้แข็งแรง มีแพทอดให้เทียบเรือได้ ขณะนั้นมีเรือจอดอยู่หลายลำ มองเห็นพระสงฆ์หลายรูปกำลังขึ้นจากเรือ มุ่งหน้าไปสู่เรือนหมู่

ชาย ๓ - ๔ คนท่าทางเหมือนเป็นฝ่ายเจ้าของบ้าน ต้อนรับพระสงฆ์เหล่านั้น นิมนต์ขึ้นไปบนบ้าน เหลือชายคนสุดท้ายซึ่งพอเห็นเรือแม่ปะดูแปลกกว่าเรือชาวบ้านทั่วไปลองน้ำมาถึง ก็ร้องเชิญเสียงดังฟังชัด

“แะก่อนใหม่เจ้าข้า ทำบุญเลี้ยงพระวันนี้ ขอเชิญมารับอันสังส์ด้วยกันเถิดเจ้าข้า”

คนในเรือเหลียวมองกันไปมา พระเจ้าอยู่หัวตรัสพลางแยม-พระสรลว่า

“เขาเชิญไปร่วมทำบุญก็อย่าขัดศรัทธาเขาเลย แต่เจ้าคุณ...”

ทรงหมายถึงพระยาผู้ว่าการมณฑลกรุงเก่าซึ่งนั่งกิ่งหมอบอยู่ใกล้ๆ

“อยู่ในเรือนี้แหละ อย่าขึ้นไป เขาเห็นเขาต้องจำได้แน่ เกิดแห่มารับเสด็จกันอีกกรีก เราก็จะหมดสนุกกัน”

พระยาราษฎรก็กระวีระวาดกลานถอยออกมาภายนอกประทุน ลังคนแจวเรือให้เบนหัวเรือเข้าจอดทันที เรือที่ตามมา ก็เบนหัวเรือเข้าจอดต่อท้ายเช่นกัน

ชายบนแพน่าจะเป็นเจ้าของบ้าน ลังเกตได้จากท่ายืนเอามือไพล่หลังอย่างภาคภูมิ ยืนตัวตรงผึ่งผาย เขาแต่งกายครึ่งจีนครึ่งไทยอย่างที่เห็นกันในหมู่ชาวบ้านเชื้อสายจีนโดยมาก คือเสื้อผ้าฝ้ายแขนยาวสีขาวและกางเกงแพรจีนสีดำ ไม่ได้โกนครึ่งศีรษะไว้หางเปีย หากแต่ตัดสั้นอย่างคนไทยทั่วไป ทั้งเสื้อและกางเกงใหม่สะอาดเรียบ แสดงฐานะเจ้าตัวว่าเป็นคนมีฐานะดี

เรือจอดเทียบแพท่าน้ำ พระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นเป็นพระองค์แรก เจ้านายองค์อื่นๆ ก็เสด็จตามขึ้นไป มีพระยาราษฎรเป็นลำดับสุดท้าย แต่เขาเป็นคนแรกที่เขยิบไปยืนด้านหลังใกล้ตัวเจ้าของบ้าน เพื่อระแวงระวังชายผู้นั้นให้อยู่ใกล้มือเอื้อมของเขาตลอด

ชายเจ้าของบ้านมองผู้มาเยือน ลังเกตได้ไม่ยากว่าใครเป็นหัวหน้า เมื่อเห็นว่ามืออาวุธสูงกว่าเขามาก เขาก็โน้มตัวลงไหว้อย่าง

นอนนุ่ม แล้วยกตัวต้อนรับด้วยสีหน้ายิ้มแย้ม

“เชิญขึ้นบ้านขอรับ คุณ ๆ เห็นทีจะมาจากบางกอกกระมัง กระผมไม่เคยเห็น เชิญขอรับ เชิญ”

ฝ่ายผู้มาเยือนเหลียวมองตากัน พระเจ้าอยู่หัวยิ้มพระสรวลอีกครั้ง ก่อนตรัสตอบ

“ใช่แล้ว พวกฉันมาจากบางกอก ขอบใจที่เชิญ ทำบุญบ้านหรือวันนี้”

“มิได้ขอรับ งานโกนจุกลูกชายคนเล็ก สุกดิบตั้งแต่เมื่อวาน เชิญทางนี้ขอรับ”

เขาเดินเยื้องไปทางด้านหลังให้พระเจ้าอยู่หัวเสด็จนำไปก่อนสุดแพคือบันไดทอดขึ้นสู่ประตูบ้าน ก่อนจะถึงนอกชานกว้างขวาง มีผู้คนนั่งกันอยู่เรียงรายเกือบเต็มนอกชาน ด้านหนึ่งจัดเป็นศาลาชั่วคราว ตั้งเสาสีเส้า หลังคามุงด้วยผ้าขาว บนพื้นไม้กระดานปูพรมผืนกว้าง จัดไว้สำหรับพระสงฆ์ทำพิธีให้เด็กชายที่กำลังจะโกนจุกในวันนี้

เจ้าของบ้านรีบเรียกคนในบ้านมาจัดหาพรมอีกผืนหนึ่งปูต้อนรับแขกจากบางกอก พร้อมกับยกเครื่องต้อนรับอันได้แก่ชาจีน ทั้งกาและถ้วยกระเบื้องอย่างดีมาวางให้แขก พร้อมทั้งกระโถนทองเหลือง ซึ่งคงจะมีไว้ในโอกาสพิเศษอย่างครั้งนี้

พระยาราชภูษาใจไม่ค่อยดี เมื่อเห็นพระเจ้าอยู่หัวทรงนมัสการพระสงฆ์ที่มาสวดในงานนี้ ไม่ใช่อะไรอื่น เกรงว่าเจ้าอาวาสจะจำ ‘สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า’ ได้ เพราะเมื่อเสด็จแปรพระราชฐานมาบางปะอินครั้งใด ก็โปรดเกล้าฯ ให้นิมนต์พระสงฆ์ในวัดต่าง ๆ เข้าไปประกอบพิธีสงฆ์หรือเทศนาในพระราชวังอยู่เป็นประจำ

โชคดีอยู่หน่อย เจ้าอวาสรูปนี้ชรามาก จะลุกจะนั่งต้องมีลูกศิษย์ประคอง หูต่าน่าจะฝ้าฟาง จึงไม่มีท่าที่เฉลียวใจเลยว่า ผู้ที่มาเยือนเป็นใคร เมื่อทราบว่าเป็นชาวบางกอก ท่านก็ชวนคุยด้วยอย่างคนแก่ช่างโอภาปราศรัย

“เพลานี้ สมเด็จพระมโหฬารพระราชสมภารเจ้าเสด็จมาบางปะอิน ประหมาเคราะห์ที่ได้เห็นขบวนเสด็จผ่านไปทางแม่น้ำ อยู่บางกอก เคยเห็นบ้างไหมละโยม”

พระเจ้าอยู่หัวแยมพระสรวล พระยาราชาภุชกาลอบมองก็ดูออกว่า ทรงสำราญพระราชหฤทัยมาก เช่นเดียวกับทุกครั้งที่ได้ทรงมีโอกาส ใกล้ชิดกับราษฎร ได้ตรัสกับพวกเขา ถามสารทุกข์สุขดิบอย่างเป็นกันเอง

“เคยเห็นขบวนเสด็จหลายครั้งขอรับ พระคุณเจ้า”

“เป็นสิริมงคลโดยแท้ วันนี้มีแต่เรื่องมงคล ลูกชายคนเล็กของโยมเถ้าแก่เพิ่งโกนจุกวันนี้”

พระยาราชาภุชกาลเฝ้ามองเจ้าของบ้าน เพิ่งรู้ว่ามิชู้จิ้นว่า ‘เพ็ง’ ที่ว่าเป็นเถ้าแก่ก็ไม่น่าแปลกใจ คนจิ้นในสยามชอบทำมาค้าขายกันทั้งนั้น ถึงอยู่หัวเมืองก็มั่งคั่งขายมากกว่าทำสวนทำไร่ จึงมีเงินทองมั่งมีจนเรียกกันว่า ‘เถ้าแก่’

ที่นำชมคือจิ้นเพ็งผู้นี้นอกจากพูดไทยชัดเจนแล้ว ยังรู้กาลเทศะ เมื่อเห็นแขกแปลกหน้าท่าที่ภูมิฐานกว่าชาวบ้านทั่วไป เขาก็กระซิบบอเรียกรรยาให้ไปจัดสำรับค้ำค้อนเป็นพิเศษกว่าแขกอื่น ๆ ไม่ต้องกินอาหารเหลือจากที่ถวายพระหรือปะปนกับแขกคนอื่น แต่แยกไปจัดชุดต่างหากให้เลยทีเดียว

พิธีโกนจุกในวันนี้ไม่ยุ่งยาก เด็กชายถูกนำตัวมานั่งข้างหน้าพระ

เครื่องประกอบพิธีอย่างปักเขียว พานพู่ผ้าขาวซ้อนทับด้วยใบบัว และหน้าแพรกอีกทีหนึ่ง ก่อนพระสงฆ์จะเริ่มสวดชยันโต

เด็กชายนั่งพนมมือหนึ่งสนธิ ไม่หยุดยกหยิกกระสับกระส่าย จนพระยาราษฎรภูษานึกชมความอดทนของเด็ก

เขาสั่งเกตต่อไปว่า เด็กคนนี้น้ำตาดูมีราศีกว่าเด็กชาวบ้านทั่วไป ผิวขาวเนียนตามสายเลือดพ่อ แต่โครงหน้าคมคายแบบแม่ซึ่งดูออกว่าเป็นหญิงไทย ดวงตาดำเป็นมันในกรอบรูปยาว จมูกเป็นสันโค้งน้อยๆ ไม่แบนหนา ริมฝีปากบางงาม ไม่หนาเทอะทะอย่างชาวบ้านทั่วไป

ทำให้นึกต่อไปว่า โตขึ้น ถ้าไม่เจอแดดลมจัดและงานหนัก จนเนื้อตัวกร้านกรียมผิตรูปร่างไปหมด เด็กคนนี้ก็คงจะเป็นชายหนุ่มหน้าตาดีไม่แพ้ลูกผู้ดีชาวเมืองหลวง

ทดลองอ่าน

พิธีดำเนินต่อไป จนพระสงฆ์ชริบจุกของเด็กชาย จากนั้นพ่อของเด็กก็ขยับตัวเข้ามาโกนผมลูกจนเกลี้ยงศีรษะ ตามด้วยหลวงพ่ोज้ำอวาสรดน้ำมนต์ให้ เป็นอันเสร็จพิธี

เจ้าของบ้านเชิญให้แขกจากบางกอกมารับประทานอาหารมื้อกลางวัน ที่จัดมาเป็นพิเศษ ตัวเขาเองนั่งร่วมวงด้วย คอยดูแลให้ความสะดวกแก่แขก ภรรยาเขากับลูกๆ ก็แยกไปนั่งอีกวงหนึ่ง

อาหารกลางวันที่ยัดมาคงทำจากข้าวสารชั้นดีสุดของโรงสี จึงเป็นข้าวสวยขาวสะอาด กับข้าวเหมือนจีนกับไทยปนกัน อันได้แก่ ผัดผักบุ้งกับเต้าเจี้ยว แกงจืดมะระใส่กระดุกหมู เนื้อวัวผัดใบโหระพา และน้ำพริกปลาหูหอดที่มีผักสดหลายชนิดมาให้จิ้ม

พระยาราษฎรจับตามองเจ้าเหนือหัว ก็เห็นว่าทรงพระสำราญกับอาหารชาวบ้านมาก โดยเฉพาะน้ำพริกปลาหูหอด ล้วนแต่เป็นกับข้าวพื้นๆ ของชาวบ้านที่หาไม่ได้ในห้องเครื่องพระราชวัง ทางฝ่ายเจ้าของบ้านก็ปีติจนออกนอกหน้าที่ผู้มาเยือนเอร็ดอร่อยกับอาหารมือนั้นกันทุกคน

พระเจ้าอยู่หัวตรัสถามถึงความเป็นอยู่ของเจ้าของบ้าน การทำมาหากิน ตลอดจนปัญหาต่างๆ ที่ประสบอยู่ในปีนี้ เจ้าแก่พึ่ง

ก็ตอบว่า

“ปีนี้ พอเริ่มเดือนหกฝนก็มา ๒ ฝนแล้วขอรับ ปีนี้คงไม่แล้ง ทำนากันได้ผล กระผมเองก็คงจะได้ข้าวมาเข้าโรงสี เหลือขายก็เก็บเข้ายุ้งฉางไว้กินได้”

“อ้อ! เป็นถ้ำแกโรงสี”

“ขอรับ สีข้าวตั้งแต่เตี้ยยังอยู่ขอรับ เดิมเตี้ยอพยพมาจากทุ่งไหญ่ ขึ้นเรือที่บางกอก ก่อนจะย้ายมาอยู่กรุงเก่า ได้เมียเป็นคนที่นี้ ก็เลยทำไร่ทำนากันมาจนถึงลูกๆ กระผมเกิดที่นี่ แต่เคยตามเตี้ยไปบางกอกหลายหนขอรับ พอรู้จักถนนหนทาง”

ถ้ำแกเพิ่งเล่าต่อไปว่า เมื่อโตเป็นหนุ่ม บิดาก็ใช้เป็นตัวแทนไปส่งข่าวสารให้พ่อค้าในเมืองหลวง พาข่าวสารล่องเรือไปจนขึ้นท่าหน้าที่บางกอก

เขาเล่าต่อไปว่า

“เมืองสยามนี้ดีขอรับ ผู้คนใจดี ไม่รังเกียจคนต่างถิ่น ผิดกับบ้านอื่นเมืองอื่น บางแห่งคนจีนเข้าไปก็ถูกไล่ถูกฆ่า ถูกเขากลับแก่งสารพัด เตี้ยกระผมพอขึ้นจากเรือก็มีคนจีนด้วยกันเอาข้าวต้มมาแจก หั่นหมูหั่นไก่ขึ้นโตๆ ให้เป็นเสบียงติดตัว ไปอาศัยใครอยู่เขาก็ไม่รังเกียจ งานก็หาง่าย เตี้ยถึงสิ่งกระผมก่อนตายว่าอย่าย้ายไปไหนอีก อยู่เสียที่นี่ ลูกหลานอยู่ไม่ลำบาก”

พระยาราชภุชชาเห็นพระเจ้าอยู่หัวแยมพระสรวลอย่างพอพระราชหฤทัย ทรงถามอีกว่า

“อยู่ที่เสนาน้อย มีเรื่องเดือดร้อนบ้างไหม”

“ถ้าฝนฟ้าบริบูรณ์ ไม่แล้ง ก็ไม่เดือดร้อนดอกขอรับ จะมีบ้างก็พวกขโมยควาย ต้องเฝ้าให้ดี แต่ถึงขั้นปล้นสะดมยังไม่มี นอกจาก

ปีไหนแล้งมาก ชาวบ้านอดอยาก ถึงจะเกิดโจรผู้ร้าย ทุกวันนี้ชาวบ้าน รู้จักกันหัวคลองท้ายคลอง เป็นหูเป็นตาให้กันได้ขอรับ”

เถ้าแก่พึ่งเป็นคนพูดจาได้เรื่องได้ราว รอบรู้เรื่องความเป็นอยู่ในอำเภอเสนาหน้าอยเป็นอย่างดี พระเจ้าอยู่หัวจึงโปรดที่จะชักถามถึงชีวิตชาวบ้านที่นี่ เขาก็ตอบได้เนื้อถ้อยกระทงความ เป็นที่พอพระราชหฤทัย

พระยาราชภานุผู้หนึ่งอยู่ในวงอาหารที่สอง แต่อยู่ใกล้พระเจ้าแผ่นดิน ได้ยินทุกคำพูด ยังอดนึกชมไม่ได้ว่า

“เงินคนนี้พูดจาเฉลียวฉลาดไม่น้อยกว่าขุนน้ำขุนนาง น่าเสียดายเป็นเงิน ไม่รู้หนังสือ จึงเป็นได้แค่เงินโรงสีข้าว”

ราวกับกระแสน้ำถึงกันได้ เถ้าแก่พึ่งเว้นจังหวะกราบพูลพระเจ้าอยู่หัว เพื่อให้ชาวบ้านอื่นๆ ได้มีโอกาสพูดบ้าง ทันทมาสนทนากับพระยาราชภานุ ถามเสียงนอบน้อม

“คุณเห็นทีจะเป็นชาวบางกอกเช่นกันสิขอรับ”

เมื่ออีกฝ่ายมีท่าทีอยากผูกมิตร พระยาราชภานุก็ตอบอย่างเต็มใจ

“ถูกแล้ว บ้านฉันอยู่บางกอก พ่อแม่ลูกเมียก็อยู่ที่นั่นหมด ญาติพี่น้องของเถ้าแก่คงอยู่ที่นั่นหมดสินะ”

“กระผมมีแต่พี่สาวน้องสาว ออกเรือนไปหมด ไม่มีใครได้เจอกัน กระผมอยู่ที่นี้กับเมีย ลูก ๖ คน”

“อ้อ! ฉันเองมี ๔ คน เป็นชายสามหญิงหนึ่ง”

“กระผมมีลูกชายหญิงอย่างละ ๓ ขอรับ ลูกสาวออกเรือนไปหมดแล้ว เหลือลูกชาย เจ้าเพียงที่เพิ่งโกนจุกเป็นคนเล็ก”

พระยาราชภานุเดาว่าเจ้าของบ้านน่าจะอายุน้อยกว่าเขา แต่

ลูกสาวโตเป็นสาวจนออกเรือนไปแล้วทั้ง ๓ คนก็ต้องถือว่าเจ้าแก้วมีลูกเมียตั้งแต่เริ่มหนุ่ม

ได้ยื่นอีกฝ่ายพูดเชิงปรารภต่อไปว่า

“ลูกชาย ๓ คน เจ้าคนเล็กฉลาดกว่าเพื่อน อายุ ๑๒ อ่านเขียนได้คล่อง หนังสือยากๆ ก็อ่านได้ จนท่านสมภารบอกว่าสิ้นภูมิท่านแล้ว น่าเสียดายว่ามันได้อยู่แค่นี้ โตขึ้นก็ทำนาทำสวนเหมือนพ่อ ถ้าหากว่าอยู่บางกอกคงจะได้ร่ำเรียนสูงกว่านี้บ้าง”

พระยาราษฎรฯ แปลกใจนิดหน่อย ที่คนค้าขายอย่างเจ้าแก้วเพ่งกลับอยากให้ลูกเล็กได้เรียนหนังสือมากกว่าค้าขาย

“จะส่งไปเรียนที่เมืองจีนหรือไร”

“มิได้ขอรับ ญาติพี่น้องทางโน้นไม่เหลือแล้ว อพยพทิ้งถิ่นกันไปหมด ถ้าเรียนก็ขอเรียนที่นี้ ไหนๆ ก็ปักหลักอยู่ที่นี้แล้ว ได้ข่าวว่าบางกอกมีโรงเรียนใช้ไหมขอรับ”

“ใช่ มีหลายแห่ง วัดมทรณร์ก็มี วัดราชาบูรณะก็มี เจ้าแก้วอยากให้ลูกไปเรียนทั้ง ๓ คนเลยหรือ”

“คนเล็กคนเดียวจะขอรับ อีกสองคนเอาไว้เป็นหูเป็นตา ค้าขาย เจ้าคนเล็กมันมีแว้วว่าเอาดีทางหนังสือ อยู่ที่นี้มันก็คงได้แต่ทำไรทำนา”

พระยาราษฎรฯ เป็นคนรักวิชาความรู้ ในบรรดาพี่น้องทั้งหมด เขาได้ชื่อว่าเป็นคนเอาถ่าน ตั้งใจศึกษาเล่าเรียนสูงกว่าพี่น้อง เข้ารับราชการมีตำแหน่งการงานดีกว่าพี่น้องทุกคน จนเป็นลูกคนโปรดของท่านบิดา เขาจึงพอใจที่ได้ยินคนคิดอย่างเดียวกัน

เจ้าแก้วเพ่งลตเสียดสงพอได้ยินกันสองคน

“คุณขอรับ นายของคุณเห็นที่จะกว้างขวางในพระนครนะขอรับ”

พระยาราษฎรมาถึงความคิดกลับมาที่คำถาม ตอบแบบกลางๆ
“ท่านก็กว้างขวางอยู่”

“กระผมจะกราบเรียนถามท่าน ขอรู้ทางส่งเจ้าลูกคนเล็ก
ไปเรียนหนังสือในบางกอก ท่านจะว่าอะไรไหมขอรับ”

คนฟังตระหนักว่าพระเจ้าอยู่หัวเป็นผู้ที่สนพระราชหฤทัย
วิชาความรู้อย่างยิ่ง ทรงสนับสนุนให้ขยายการเล่าเรียนไปถึงลูกชาวบ้าน
ไม่เฉพาะแต่เชื้อพระวงศ์หรือลูกขุนนางเท่านั้น พระราชโอรสเกือบ
ทุกพระองค์ก็ถูกส่งไปยุโรปเพื่อเรียนรู้ให้เท่าทันมหาอำนาจเหล่านั้น

ส่วนลูกชาวบ้าน เมื่อก่อนอาศัยเรียนวิชาความรู้จากในวัด
พออ่านออกเขียนได้งูๆปลาๆ ไม่รู้หนังสือเสียก็มาก เพราะพ่อแม่เอง
ไม่เห็นความจำเป็น ยิ่งอยู่หัวเมืองไกลๆ ก็ยิ่งหาพระที่รู้หนังสือได้ยาก
จึงไม่มีใครสอนเด็กชาวบ้าน ราษฎรส่วนใหญ่จึงไม่รู้หนังสือมากกว่ารู้
เป็นเหตุให้ถูกโกงหรือเอาไรต์เอาเปรียบได้มาก

พระยาราษฎรจึงตอบอย่างเต็มใจว่า

“ท่านคงไม่ว่าอะไร ท่านเองก็อยากให้ชาวบ้านมีวิชารู้หนังสือ
หนังหา พอมีจังหวะเหมาะๆ ก็เรียนถามท่านสิ”

พระเจ้าอยู่หัวทรงอยู่ท่ามกลางวงล้อมของชาวบ้านที่ผลัดกัน
เข้ามาคุยเรื่องนั้นบ้างเรื่องนี้บ้าง ไม่มีท่าทีว่าทรงเหน็ดเหนื่อย กลับมี
พระอารมณ์ผ่อนคลาย ดูสบายพระราชหฤทัยอยู่มาก จนกระทั่งได้
จังหวะ เจ้าของบ้านก็เรียกลูกชายทั้ง ๓ คนเข้ามากราบ แล้วแนะนำตัว

“กระผมแซ่เล่า ชื่อเพ็ง ลูกชาย ๓ คนชื่อเล่าเชียง เล่ายัง
คนเล็กชื่อเล่าเที่ยงขอรับ”

ลูกชายคนโตอยู่ในวัยหนุ่มแล้ว ประมาณ ๑๖ ปี คนรอง
รุ่นหนุ่มประมาณ ๑๔ หน้าตาบุคลิกทำที่ดูสามัญ ผิดกับคนเล็ก

ที่มีลักษณะเด่นกว่าเพื่อน นั่งอยู่ระหว่างพี่ชายก็ยังเห็นความแตกต่างได้ไม่ยาก

พระเจ้าอยู่หัวทอดพระเนตรเด็กทั้ง ๓ ด้วยแววปราณี ทรงถามว่า

“ไม่มีชื่อไทยดอกรี”

“คนโตกับคนที่สอง หลวงพ่อท่านเรียกว่าเจ้าเซียงกับเจ้าหงขอรับ ส่วนคนเล็กยังไม่มีชื่อไทย กระผมเองก็ตั้งไม่เป็น”

พระเจ้าอยู่หัวทรงแยมพระสรวลน้อยๆ อีกครั้ง

“เดิมชื่อ ‘เทียง’ เรียกใหม่ว่า ‘เทียน’ ไหมล่ะ ได้ฟังเป็นไทย”

เจ้าของบ้านกัมลกราบ หน้าแดงเรื่อบอกความปิติ พระยาราษฎรก็อยากจจะร้องบอกออกมาดังๆ เหลือเกินว่า

‘จิ้นแพ้ง เจ้ารู้ตัวไหมว่าลูกชายเจ้ามีวาสนาเกินกว่าที่เจ้าจะคาดฝันหลายร้อยเท่าตัวนัก’

แต่ในเมื่อพูดออกมาไม่ได้ เขาก็ได้แต่ยิ้มเป็นเชิงสนับสนุนโดยไม่ปริปากออกมา

เถ้าแก่แพ้งได้จ้งหวะ พุดออกไปว่า

“ลูกคนเล็กมันหัวดี ตัวแค่นี้มันอ่านหนังสือยากๆ ของหลวงพ่อได้หมดแล้ว กระผมอยากจะส่งมันไปอยู่บางกอก เพื่อได้ร่ำเรียนดีกว่าทำไร่ทำนาอยู่ที่บ้าน พระเดชพระคุณ...”

เขาเรียกอีกฝ่ายอย่างยกย่องสูงสุดเท่าที่เขาจะนึกคำออก

“พอจะรับมันเอาไว้รับใช้คุณสักคนได้ไหมขอรับ ขอให้มันได้เรียนหนังสือ เรื่องกินอยู่ไม่ต้องห่วง กระผมจะขึ้นล่องส่งเสียมันเอง”

ผู้ตามเสด็จทั้งหลายเหลียวมองหน้ากันเอง แล้วทุกสายตาก็ย้ายไปจับที่เจ้าเหนือหัว เป็นสายต้ายิ้มๆ เหมือนเดาคำตอบได้

พระเจ้าอยู่หัวทรงพระสรวลเบาๆ หันไปทรงปรารภกับพระเจ้า-
น้องยาเธอผู้ประทับนั่งอยู่ข้างขวา

“ทำอย่างไรดี มากินข้าวกินปลาของเขาจนอิม ไม่ตอบแทน
ก็กระไรอยู่ เอ้า! จิ้นเพ็ง ถ้าจะฝากลูกไปให้เรียนที่บางกอก
ฉันก็จะรับไว้”

เถ้าแก่เพ็งหน้าแดงช้ำขึ้นอีกครั้งด้วยความดีใจ รีบก้มลง
กราบ แล้วหันไปสั่งให้ภรรยาและลูกชายทั้งสามก้มลงกราบด้วย
พระเจ้าอยู่หัวรับสั่งต่อไปว่า

“เพอญธรรมเนียมบ้านฉัน เด็กผู้ชายเข้ามาอยู่ได้ ก็ต้อง
ตัวเล็ก ๆ ยังไว้จุก นี่เจ้าเทียนก็โกนจุกเสียแล้ว เอาอย่างนี้ ฉันจะ
ฝากมันไว้กับคนสนิทของฉัน บ้านเขาไม่มีธรรมเนียมนี้ เจ้ารอด...”

พระยาราษฎรษาเกือบจะรับคำว่า “พะยะค่ะ” ตามความเคยชิน
แต่นี้ก็ได้ก้มลงคางคองเสียหัน เปลี่ยนเป็น

“ขอรับกระผม”

“ฝากเจ้าหนูคนนี้ไว้ที่บ้าน ให้ร่ำเรียนตามที่พ่อเขาอยากให้เรียน
มันมีสติปัญญาเรียนได้มากเท่าไหนก็ให้เรียนมากเท่านั้น ดูลักษณะ
แล้วน่าจะทำได้ดี”

พระยาราษฎรษาไม่กล้าก้มลงกราบ เกรงคนจะสงสัย จึงใช้วิธี
พนมมือไหว้แทน

เถ้าแก่เพ็งกับภรรยาและลูก ๆ ก็ก้มลงกราบพร้อมกันอีกทีหนึ่ง
หน้าตาปลื้มปีติกันทุกคน รวมทั้งเจ้าเด็กน้อยซึ่งตอนแรกนั่งหน้า
เหลอหลา พอจับต้นชนปลายติดก็ไม่มีท่าที่ตื่นเต้นตกใจที่จะต้อง
จากบ้านไปอยู่ไกล หากแต่สำรวมท่าที่ได้เรียบร้อยราวกับผู้ใหญ่

ก่อนพระเจ้าอยู่หัวเสด็จลงเรือ มีพระบรมราชโองการให้พระยาราชนิกูลไปหยิบของในเรือมาถวาย อย่างแรกคือเงิน ๒ ชั่ง ทำขวัญให้เด็กน้อย และอีกอย่างคือเสมาเงินสลักพระปรมาภิไธยย่อ ซึ่งมีไว้พระราชทานเด็กชาวบ้านยามเสด็จเยี่ยมเยียนราษฎร

ทั้งสองอย่างนี้บรรจุอยู่ในถุงผูกปากมิดชิด มีพระราชดำรัสแก่เจ้าของบ้านว่า

“ค่อยเปิดดูเมื่อฉันกลับไป”

ทดลองอ่าน

แบ็กกาลเวลาล่วงไป จนเข้าสู่วัยหนุ่ม วัยกลางคน จนถึงวัยชรา มีเหตุการณ์มากมายเกิดขึ้นในชีวิต เจ้าเทียนน้อยไม่เคยลืมเหตุการณ์ วันที่พระพรหมแห่งสยามประเทศเสด็จประพาสอำเภอเสนาน้อย พลิกผันชีวิตเขาเปลี่ยนไปโดยสิ้นเชิง

ก่อนหน้านี้ชีวิตของเทียนไม่มีสิ่งใดเปลี่ยนแปลง ยกเว้นร่างกาย ที่เติบโตตามวัย ชีวิตมีแต่ความซ้ำซาก ตั้งแต่ตื่นก่อนตะวันขึ้น ช่วยแม่และพี่สาวทำงานในบ้านเท่าที่จะทำได้ กวาดบ้านถูบ้าน ตักน้ำ ตัดไฟในเตา ทุกวันแม่ทำกับข้าวหม้อใหญ่ ๆ ให้คนงานกินกัน เทียนก็ไปช่วยล้างผัก หั่นปลา หั่นผัก แล้วแต่แม่จะสั่ง

ถ้ามีเวลาก็ไปช่วยพี่ชายทั้งสองไปที่นาของพ่อบ้าง ไปเก็บผลไม้ ในสวนบ้าง หรือขนฟางเอามาให้ควายบ้าง

ถึงเป็นลูกธำแท้ พ่อไม่เคยปล่อยให้หนึ่งเล่นนอนเล่นเฉยๆ อยู่ในบ้าน แต่สอนให้ทำโน่นทำนี่มือไม่ว่าง ไม่เกียจว่าเป็นงานของ หญิงหรือชาย

บางครั้ง เวลาวัดมิ่งาน โอกาสไปค้างที่วัดก็มาถึง ตื่นตาตื่นใจ ที่ได้เจอผู้คนมากมาย ได้ช่วยยกอาหารหรือเป็นลูกมือทำอาหาร เลี้ยงพระ เทียนทำหน้าที่ลูกศิษย์ตัวน้อยรับใช้พระสงฆ์องค์เจ้าเท่าที่

จะทำได้ร่วมกับเพื่อน ๆ ศิษย์วัดอีกหลายคน ได้กินได้เล่นสารพัดสนุกน้อยไปเสียเมื่อไร

ชีวิตประจำวันพวกนี้จะว่าไปมันก็ซ้ำซาก ปีแล้วปีเล่าไม่แตกต่างกันนัก แต่ถ้าจะไปอยู่ที่อื่นเพื่อหาอะไรสนุก ๆ ทำบ้าง ก็ไม่รู้จะหลีกเลี่ยงไปไหน ญาติของแม่ที่มาเยี่ยมเคยเล่าถึงชีวิตทหารที่พวกเขาเป็นกัน ฟังแล้วตื่นเต้น แต่เทียนก็ไม่ชอบรบราฆ่าฟัน ไม่อยากนอนกลางดินกินกลางทราย ยิ่งถึงขั้นจับบั้งจับแยม่าอย่างกินประทังชีวิตก็ยังไม่รู้สึกสนุก

เมื่อรู้ว่าจะได้ไปบางกอก เทียนก็แทบกระโดดโลดเต้น ตัวเองไม่เคยไป แต่พี่ชายทั้งสองเคยติดตามพ่อไปบางกอก ๒ - ๓ ครั้ง กลับมาคุยอวดถึงบ้านเมืองว่าใหญ่โตหน้าตื่นตาตื่นใจราวกับเมืองสวรรค์ มีวัดวาอารามใหญ่โตกว่าวัดที่นี่หลายเท่า ถนนหนทางมีร้านรวงของขายมากมาย ของกินก็มีขายสารพัดชนิด ฟังน่าสนุก ทำเอาเทียนเก็บเอาไปฝันถึงอยู่หลายวัน

วันนี้ก็ถึงเวลาที่จะได้เดินทางไปเมืองสวรรค์จริงๆ แล้ว

หนึ่งในแขกแปลกหน้าที่มาในวันโกนจุกย้อนกลับมาอีกเพื่อรับพ่อและเทียนไปบางกอกด้วยกัน คราวนี้พ่อไม่ได้นั่งบนพื้นนอกชานเดียวกับเขาอีก แต่เชิญเขานั่งบนยกพื้น พ่อเองนั่งพับเพียบบนพื้นล่าง มีเทียนนั่งแอบอยู่ข้างหลัง

พ่อกราบไหว้ชายผู้นี้กันอย่างนอบน้อมยิ่งกว่ากราบท่านสมภารเจ้าวัด เรียกเขาว่า ‘พระเดชพระคุณ’ บ้าง ‘ใต้เท้า’ บ้าง พร่ำแต่พูดแสดงความปลื้มปีติเมื่อมารู้ทีหลังว่า หัวหน้าแขกแปลกหน้าที่มาเยือนถึงบ้านในวันนั้นเป็นถึงพระเจ้าแผ่นดินสยาม นับเป็นสิริมงคลสูงสุดของชีวิต

พ่อบอกอีกว่าอยากจะไปเข้าเฝ้าพระเจ้าอยู่หัว เพื่อกราบทูลขอพระราชทานอภัยโทษที่ไม่รู้จักที่สูงที่ต่ำ นั่งกินข้าวร่วมวงกับท่าน ข้ายังฝากลูกชายให้ท่านเอาไปเลี้ยงอีก

ชายที่พ่อเรียกว่า 'ใต้เท้า' ก็หัวเราะชอบใจ แล้วตอบเป็นเชิงปลอบว่า

“ถ้าแก่อย่าเดือดร้อนไปเลย พระเจ้าอยู่หัวไม่ทรงถือสาอยู่แล้ว ทรงพอพระราชหฤทัยจะอยู่ใกล้ชิตราษฏร ได้รู้ทุกซอกซอกของเขา ส่วนเจ้าที่น้อยก็อย่าห่วง เด็กโตแล้วเข้าไปอยู่ในวังไม่ได้ ท่านจึงทรงฝากฝังฉันให้เลี้ยงดู ฉันก็จะเลี้ยงให้ดี ไม่ต้องห่วง”

ท่านลงท้ายว่า

“พระเจ้าอยู่หัวจะเสด็จกลับบางกอกทางรถไฟมะรืนนี้ ฉันจะล่องน้ำไปก่อนพຽ່งนี้ พาเจ้าตีไปอยู่ที่บ้าน ถ้าแก่ตามไปด้วยได้ รู้จักบ้านช่องกันไว้ พຽ່งนี้เช้าจะมารับ”

คืนนั้นเทียนต้นเต็นจนนอนไม่หลับ ได้ขึ้นรถไฟไฟนับเป็นสิ่งมหัศจรรย์ในชีวิต เสียตายเหลือเกินที่กลับมาคุยให้พี่ชายทั้งสองฟังไม่ได้ แต่ ‘พระเดชพระคุณ’ หรือมีชื่อจริงว่าพระยาราษฎร รับประทานข้าวไปสักปีก็จะอนุญาตให้กลับมาเยี่ยมบ้านได้ เทียนหวังว่าจะได้นั่งรถไฟอีกสักครั้ง ได้กลับมาคุยอวดพี่ชายว่าได้นั่งถึง ๒ ครั้ง

คลองสามเสนครึ้มไปด้วยสวนผลไม้สองข้างทาง ทอดเงาเขียวลงบนพื้นผิวคลองน้ำใส ราวกับอยู่ในชนบท ดูสงบร่มรื่นไม่น้อยกว่ากัน แต่งามตากว่ามาก ตรงที่มีบ้านไม้หลังคามุงกระเบื้องหลังงามๆ ของขุนนางให้เห็นประปราย ไม่ใช่กระต๊อบฝาขัดแตะหลังคามุงจากอย่างแถวบ้านของเทียน หนึ่งในบ้านงามเหล่านี้คือบ้านของพระยาราษฎร

บ้านมีศาลาท่าน้ำให้จอดขึ้นจากเรือ จากนั้นคือทางเดินปูด้วยหินแผ่นใหญ่เข้าไปถึงตัวบ้านไม้สองชั้นทาสีเขียวอ่อน หลังคาทรงปั้นหยามงกระเบื้อง

เทียนยังจำความตื่นตาตื่นใจเมื่อเห็นเพราะเคยชินแต่เรือนไทยหลังคามุงจาก เว้นแต่จวนเจ้าเมืองแล้วก็ไม่เคยเห็นบ้านหุรธาแบบนี้

เขาแบกหีบหนังแบบจีนใบย่อมๆ บรรจุเสื้อผ้าและของใช้ส่วนตัว เดินตามหลังบิดาไปอย่างระมัดระวัง แต่ไม่วายสะดุดบันไดที่ทอดขึ้นสู่ตัวบ้านชั้นล่างจนเกือบจะมา

บ่าวทั้งผู้หญิงผู้ชายรีบร้อนออกมาคุกเข่าต้อนรับนายผู้เพิ่งกลับจากบางปะอิน พระยาราชาภุชญาสั่งว่า

“ไปเชิญคุณหญิงมาซิ”

บันไดสี่ห้าขั้นทอดเหนือใต้ถุนเตี้ยๆ พอเดินลอดได้ขึ้นสู่เฉลียงกว้าง มีผนังเฉาะด้านติดกับตัวเรือน อีก ๓ ด้านปล่อยไว้โล่งๆ มีลูกกรงไม้โปร่งๆ กั้นอยู่ พื้นกระดานเซ็ดถูสะอาดเป็นมัน มีตั้งเตี้ยๆ ตั้งชิดผนังอยู่ตัวหนึ่ง ตรงมุมวางกระถางลายครามปลูกต้นเป็ยเขียนอยู่อีก ๒ - ๓ กระถาง

พอนั่งลงบนพื้นขณะที่เจ้าคุณนั่งลงบนตั่ง เทียนนั่งแอบอยู่หลังพ่อตามเคย ครู่เดียวคุณหญิงภรรยาของเจ้าคุณราชาภุชญาก็เดินออกมา

เวลาผ่านไปหลายสิบปี เทียนก็ยังจำภาพผู้หญิงเมืองกรุงคนแรกที่เขาเห็นได้แม่นยำ

รูปโฉมคุณหญิงราชาภุชญาต่างจากผู้หญิงแถวบ้านเขาราวกับไม่ใช่เพศเดียวกัน จริงอยู่ แม่เขาก็ตัดผมสั้นแบบคุณหญิง ท้มผ้าแถบ และนุ่งโจงกระเบนเหมือนกัน แต่ผู้หญิงเมืองหลวงหน้าสวย ผิวผ่อง

เป็นนวล ผมตัดสั้น แต่งด้วยขี้ผึ้งเป็นทรงสูงเรียบ ผ้าโจงกระเบน เป็นผ้าลายขัดขึ้นเงามันดูเป็นของมีราคา ห่มผ้าแถบสีนวลมีลายเล็ก ๆ ในเนื้อผ้า เข็มขัดทองส่งประกายมันเลื่อมอยู่รอบเอว

คุณหญิงไม่ได้สวมแหวน แต่มีต่างหูเพชรเม็ดเดี่ยวบนตึงหู ข้อมือซ้ายขวาคคล้องสร้อยทองบาง ๆ ดูหรูหราว่าทุกคนที่เขาเคยเห็น

คุณหญิงมองผู้มาเยือนทั้งพ่อลูก ถามสามีว่า

“นี่หรือคะ ลูกจันทน์ที่คุณพี่เอามาอยู่ด้วย”

“อย่างที่ฉันเขียนบอกแม่บุญเรียงมาละจ๊ะ” พระยาราษฎรทูลตอบ ภรรยาด้วยเสียงอ่อนโยน “พระเจ้าอยู่หัวพระราชทานมา เธอจะให้เด็กนอนที่ไหนล่ะ”

“เด็กคนเดียว ที่แรกฉันจะให้ให้นอนหน้าเตียงพ่อฤทธิ์ไปก่อน อ้าว! พ่อเขามาด้วยรี ๆ นั่นก็ต้องให้นอนห้องข้างล่างนี่แหละ”

เมื่อคุณหญิงหันมามอง พ่อของเทียนก็ยกมือไหว้อย่างต่ำ แทบจะเป็นกราบ คุณหญิงรับไหว้ด้วยมือข้างเดียว เปลี่ยนสายตา มามองเด็กชาย เทียนก็รีบก้มลงกราบโดยไม่ต้องรอผู้ใหญ่สั่ง

คุณหญิงพยักหน้าน้อย ๆ สีหน้าบอกว่าพอใจขึ้นมานิดหน่อย

“อ้อ! ไหว้กราบเป็นเหมือนกันนี่ เห็นจะไม่ต้องหัดกันมาก เดี่ยวฉันจะให้อุ้มพาไปพักในห้องสำหรับแขก อุ้ม! มานี่ซี”

พอขาดคำ หญิงวัยกลางคนผู้หนึ่งก็คลานปราด ๆ ออกมาจาก ห้องด้านใน ลงนั่งพับเพียบรับคำสั่งอย่างรู้หน้าที่

คุณหญิงออกคำสั่ง

“พาไปห้องสำหรับแขกมาพัก ที่นอนหมอนมุ้งหาครบเรียง พอถึงเวลากิน จัดสำรับให้กินต่างหากนะ อย่าย่นกับบ่าว”

“เจ้าค่ะ” อีกฝ่ายหนึ่งตอบรับหมดทุกคำสั่งด้วยคำเดียว

เถ้าแก่เพิ่งลงกราบอีกครั้งก่อนคลานถอยออกมา เทียนก็ทำตามพ่อ คลานตามหญิงที่ชื่ออ๋มเข้าไปในตัวบ้านชั้นล่าง

นางพาเดินผ่านห้องต่าง ๆ เข้าไปถึงห้องหนึ่ง เป็นห้องขนาดกลาง ย่อม ๆ มีเครื่องเรือนสมัยใหม่อย่างเตียงนอนและตู้ขาเกลิยวซึ่งเป็นของนิยมกันในเมืองหลวง ของเหล่านี้ไม่ใช่ของใหม่ น่าจะมีคนใช้มาก่อนหน้านี้แล้ว แต่ยังคงอยู่ในสภาพดี

“นี่ยะ พ่อคุณ” นางอ๋มหันมาบอกพ่อและลูก “ห้องนี้ละเตียงจะมีคนมาบุทีนอนกับกางมุ้งให้ ห้องส้วมอยู่ข้างล่าง แต่ถ้าจะอาบน้ำก็ไปอาบน้ำที่หน้า หกโมงฉันจะยกข้าวมาวางให้หน้าห้อง แต่ถ้าหิวข้าวก่อนก็ไปที่ครัวได้เลย แม่ครัวซื้อป่าเพียน แกจะหาให้กินเอง จะมาอยู่กี่วันละยะ”

เถ้าแก่ตอบเสียงเรียบ ๆ ว่า

“ฉันค้างคืนเดียว พຽງนี้ก็จะกลับแล้วจ๊ะ”

นางอ๋มพยักหน้ารับรู้ มองเทียนด้วยความสนใจ

“นี่นะรี ลูกชาย พุดไทยได้ใหม่”

“ได้จ๊ะ” เทียนตอบ

นางอ๋มดูคนที่

“คนกรຽงไม่พุดจ๊ะจำกันอย่างบ้านนอกนะ ตีน้อย ยิ่งกับคุณ ๆ ทั้งสี่ละก็ อย่าไปตีเสมอเหมือนเพื่อน ต้องเรียกคุณ ๆ ว่าคุณฤทธิ์ คุณเรื่อ คุณเรื่อเพชร คุณราย ลงท้ายว่า ‘ขอรับ’ เรียกตัวเองว่า ‘กระผม’ จำได้ไหม”

ฟังชื่อจนงงไปหมด เทียนไม่รู้ว่ารายชื่อพวกนี้หมายถึงใคร แค່ฟังกั้เวียนหัวแล้ว แต่เขาก็รับคำ

“ขอรับ”

นางอุ้มหัวเราะจนน้ำหมากแทบกระฉอกจากปาก

นางเป็นผู้หญิงวัยกลางคนร่างท้วม ดูแข็งแรง ตัดผมสั้น ใส่หม้อมันจนเรียบ แต่ไม่ได้ดูประณีตเท่าคุณหญิง ห่มผ้าแถบสีขาว ค่อนข้างเก่า โจงกระเบนสีดำ เนื้อตัวไม่มีเครื่องประดับใดๆ ผิวคล้ำ แต่ไม่กร้านเกรียม ดูเป็นคนที่มีชีวิตสบายพอสมควร ไม่ได้ตรากตรำ อย่างผู้หญิงที่ทำอะไรทำนา

ท่าทางนางเป็นคนช่างพูด และอารมณ์ดี

“โอ๊ย! ไม่ต้อง ไม่ต้องมาขอรับขอรองกับฉัน ฉันชื่ออุ้ม เป็นต้นห้องคุณหญิงเท่านั้น เรียกฉันว่าแม่อุ้มก็พอ เออ! ยังไม่รู้ชื่อแซ่กันเลย ชื่ออะไร”

“ฉันชื่อเล่าเพ็ง” เธอก็ตอบรวบรัดตามเคย “ลูกชายชื่อเล่าเที่ยง แต่พระเจ้าอยู่หัวท่านตั้งชื่อให้ว่าเทียน”

นางอุ้มหูฟังขึ้นมาทันที

“นั่นก็จริงนะสิ ที่คุณหญิงท่านว่าแกบังอาจไปฝากลูกให้พระเจ้าอยู่หัวท่านเอามาเลี้ยง แต่เด็กมันโตเกินกว่าจะอยู่ในวังท่านเลยพระราชทานให้เจ้าคุณ อู๊ย! แกนะบุญท่วมหัวแล้วนะตีเอ๊ย ถ้าเป็นบ้านอื่นเมืองอื่น มีหัวหลุดจากบ่าไปแล้วรีที่บังอาจยังงี้”

เธอก็เล่าเพ็งถือว่าควรปิดปากเสียมากกว่าพูดต่อความยาว ก็เลยหัวเราะก๊อๆ แทนคำตอบ

เทียนมองบิดาก็เข้าใจดีว่าพ่อท่วมทันไปด้วยความปีติยินดี และสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณอย่างท่วมทันเกินกว่าจะบรรยายได้ ความรู้สึกนี้จึงถ่ายทอดมาถึงตัวเขาด้วย แม้ว่าเขายังเด็กเกินกว่า จะทำความเข้าใจกับตัวเองได้ก็ตาม